

DEMOCRACY VERSUS AUTHORITARIANISM: A ROMANIAN INTERWAR DEBATE

Cristian Alexandru Boghian

Asistent de cercetare, Doctor în istorie, Institutul „Bucovina” din Rădăuți

Abstract: After the Great Union of 1918 was accomplished and a supreme national ideal was fulfilled, Romania channeled all its energies towards its next goal: the political and economical modernization of the country. Essentially, the ways to materialize this purpose boil down to two major principles: democratic liberalism and authoritarian interventionism. However, if we theoretically apply these two guidelines to a country (interwar Romania) which has a certain historical context and has had a different historical evolution from the western model, the effects of these principles become ever so foggy and muddled altogether. Several historians, economists or politicians from interwar Romania, but also from times closer to the present have theorized solutions to achieve this goal, arguing that it is more difficult for a non-interventionist democratic regime to realize a social consensus towards a durable and sustainable common goal which is not overturned by potential political instability caused by frequent changes in power and government. On the other hand, a planned social consensus devised by a small circle of politicians hailing from an authoritarian and interventionist system, which exhibit a limited liability towards the citizens is seen as being un-organic and destined to fail because it hinders private initiative and innovation. The present study explores these concepts by applying them the historical context of Romania.

Keywords: democracy, authoritarianism, liberalism, interventionism, interwar Romania

După realizarea Marii Uniri în 1918 și atingerea unui ideal național suprem, România și-a canalizat eforturile către următoarea sa țintă: modernizarea politică și economică a țării. În esență, căile pentru atingerea acestui scop se pot reduce la două mari principii, și anume cel al liberalismului democrat și cel al intervenționismului autoritarist. Însă, dacă aplicăm teoretic aceste două direcții unei țări (României interbelice) cu un anumit context istoric și o istorie diferită față de, să zicem, modelul occidental, efectele lor ajung să nu mai fie atât de clare ba chiar încep să se confunde. Contextul istoric specific al României însemna o întârziere politico-economică evidentă dacă este să folosim criteriile occidentale. Dorința clară a tuturor oamenilor politici era recuperarea rapidă a acestor decalaje, adică o ardere a etapelor care în alte zone europene au durat sute de ani.

Diversi istorici, economiști sau oameni politici din România interbelică, dar și din epoci mai apropiate prezentului au teoretizat soluții la atingerea acestui scop, argumentând că regimului democrat neintervenționist îi este mai dificil să realizeze un consens social spre un țel comun durabil și sustenabil care să nu fie deturnat de instabilitatea politică potențială generată de alternanța la putere. În schimb, consensul social planificat de un cerc restrâns de oameni politici al unui sistem autoritarist intervenționist care au o răspundere limitată în fața cetățenilor este văzută ca fiind ne-organică și destinată să eșueze deoarece inhibă inițiativa și inovația privată. În cele din urmă, un sistem politico-economic hibrid a luat naștere în România interbelică, probabil ca urmare a complexităților de natură locală și contextului european. Totuși, care ar fi fost cea mai bună cale de urmat pentru dezvoltarea și modernizarea rapidă a României interbelice, cea a

liberalismului democrat sau cea a autoritarismului intervenționist? Studiul de față explorează aceste concepte prin aplicarea lor la contextul istoric al țării noastre.

Înainte de analiza celor două căi de modernizare a României interbelice, și anume cea economic liberală cuplată cu un regim democratic, sau cea intervenționistă cuplată cu un regim cu tendințe semi-autoritare sau chiar autoritar, sunt necesare câteva considerații și aprecieri proprii, parțial teoretice.

Intervenționismul în sine nu este nociv deoarece dorește ameliorarea unor disfuncționalități și efectele unor crize în economie. Însă, dacă statul reglementează în piața liberă și pentru agenții economici un cadru legal și administrativ stabil, previzibil și mai ales gândit pe termen mediu și lung, intervenționismul nu va fi necesar. Ar trebuie concepută și o Constituție economică, și nu doar una politică. Intervenționismul este și va fi mereu părținitor unei părți a economiei și acest lucru dăunează „sănătății”, sustenabilității și mai ales încrederii în sistemul economic. Anumite derapaje economice ale agenților economici ar trebui prevăzute și reglementate pentru a nu se ajunge la ele, iar dacă se ajunge, acel agent economic să fie lăsat să dispară de pe piață pentru a face loc agenților care respectă regulile „jocului”. Mai mult, cadrul legal și administrativ realizat de către stat (Constituția economică) trebuie obligatoriu armonizat într-un spirit de reală cooperare și beneficii mutuale cu partenerii comerciali ai aceluia stat. Altfel, economia de piață într-un context liberal-democratic va fi mereu supusă unor dese și puternice convulsii și, evident, a ciclicității.

Sistemul democratic este eficient și util în cadrul unor societăți cu o puternică sau majoritară clasă de mijloc, cu o stare materială decentă și relativ bine educată și informată. Țările cu o economie subdezvoltată au nevoie de proiecte constante și stabile. Alternanța la putere este benefică atât timp cât se respectă mandatele, iar guvernele duc mai departe proiectele inițiate de cabinetele anterioare, cu mici ajustări și îmbunătățiri.

Recuperarea decalajelor economice într-un ritm accelerat se poate face, teoretic, cel mai bine pentru o țară cu o economie emergentă și electorat slab informat în absența ineficientului sistem concurențial de alegeri și dese schimbări guvernamentale, dar realizat numai de către elite tehnocrate ce urmăresc doar interesul național. În practică, deteriorarea mecanismelor sistemului democratic în perioada anilor 1930 coroborată cu avansul industrial și o ameliorare moderată a situației agriculturii a dus oarecum inevitabil la eșecul democrației și vârful de dezvoltare economică interbelică.

Creșterea economică într-o economie de piață complet liberă cu câteva reglementări și supervizare imparțială și cât mai puțin intervenționistă din partea statului se poate realiza doar dacă există agenți economici puternici, capital suficient (autohton și străin) și o creditare responsabilă, dar totuși accesibilă. Doar într-un asemenea context poate exista și un sistem democratic real și eficient. În cazul lipsei acestor condiții preliminare, statul preia rolul principal în direcția modernizării și expansiunii economice.

Pe de altă parte este discutabil dacă în absența condițiilor economice mai sus menționate poate exista o creștere economică evident mult mai lentă și generatoare de poli de dezvoltare urbană în dauna unei dezvoltări mai uniforme regionale.

Cu alte cuvinte, sistemul liberal-democratic ar putea dăuna planului de redresare economică a unei țări întregi cu o economie emergentă și grave vulnerabilități la convulsii economice externe? Într-o oarecare măsură, da. Consensul național în cadrul sistemului de vot universal e greu de atins, mai ales dacă vorbim de un sistem reprezentativ proporțional și nu majoritar. Pe de altă parte avem problema elitelor „responsabile”. Dacă se elimină „obstacolul” parlamentar, responsabilitatea și legitimitatea conducătorilor ar avea de suferit deoarece nu ar

mai exista mijloace de constrângere (cum ar fi alegerile și alternanța la putere în cazul eșecului guvernării) pentru aceștia. Astfel, rolul primei majoritare ar fi putut dus mai departe prin adoptarea unui sistem de vot majoritar care ar fi condus la un sistem bipartidist, similar celui antebelic și schimbarea ordinii prin care se ajungea la formarea guvernului: prin numirea unui premier de către rege din rândul formațiunii câștigătoare în alegeri, care își va forma guverne ulterior alegerilor și nu înainte. În acest fel stabilitatea guvernamentală este asigurată prin sistemul majoritar, electoratul va avea de ales întotdeauna între un curent conservator și unul de stânga, fiind evitate coalițiile și neînțelegerile inerente.

Potrivit lui Florin Muller, caracteristici ale autoritarismului pot fi: creșterea autorității statului sau a unui partid, instituirea unui partid unic sau creșterii rolului unui conducător unic al statului, represiune politică, renunțarea la pluralism politic, prevalența unei ideologii bazate pe omogenizare, etnicitate, întâietatea unei clase sociale sau proiecte utopice. Florin Muller consideră că autoritarismul este similar conceptului de dictatură, deosebindu-se specific doar de totalitarism¹.

G. William Dick clasifică regimurile țărilor în curs de dezvoltare în trei categorii: autoritar, semicompetitiv și competitiv. Într-un regim autoritar, unde un partid politic deține controlul prin forță și/sau propagandă sau unde nu există niciun partid politic, controlul este menținut de una sau mai multe persoane, iar alegerile, dacă se țin, sunt lipsite de sens. Regimul semicompetitiv are un partid major care câștigă întotdeauna alegerile (care pot fi organizate din când în când în vederea legitimării guvernului), dar și câteva partide minore. În acest regim controlul asupra populației nu este extensiv. Un regim competitiv este unul în care două sau mai multe partide politice se luptă pentru putere, cu alegeri libere ținute la un interval regulat².

Studiul lui G. William Dick are în vedere o analiză comparativă a statelor în curs de dezvoltare în perioada anilor 1950-1960. Corelația realizată între tipul de regim existent și amploarea creșterii economice este relevantă ca și concept teoretic aplicabil și perioadei interbelice. Astfel, se probează teoria adeptilor regimurilor autoritare conform cărora aceste forme de guvernământ și cele semicompetitive obțin cele mai bune rezultate în privința creșterii economice în primele stadii de dezvoltare, comparat cu regimurile competitive. Rezultatul analizei statistice relevă faptul că în primele stadii de dezvoltare, regimurile autoritare și semicompetitive obțin rezultate similare regimurile competitive, în schimb primele două forme de guvernământ (în anumite cazuri, mai ales cel semicompetitiv) obțin rezultate mai bune decât cele democratice, de fapt, în etape ulterioare ale dezvoltării economice și nicidecum în stadiile incipiente³.

Este atunci sistemul liberal-democratic de sorginte occidentală o garanție universală a succesului economic? Cum se poate realiza consensul social cu ținta spre progres?

Nae Ionescu realizează o critică a importului modelului de sistem democratic occidental în țara noastră, demitizând caracterul lui de necontestat: „De fapt, întreaga poziție teoretică a civilizațiilor și europenizantilor noștri nu este decât o infinită țesătură de false sofisme. Nu există progres, sau, mai exact, dacă există progres, el nu este uniliniar, ci divergent și nu depășește, în nici un caz, speța (astea sunt naivități evoluționiste), ci se ține în marginile ei. Ierarhizarea civilizațiilor după criteriul progresiștilor noștri, cari vor, cu orice preț, să ne

¹ Florin Muller, *Metamorfoze ale politicului românesc, 1938-1944*, Editura Universității din București, București, 2005, p. 59

² G. William Dick, *Authoritarian versus Nonauthoritarian approaches to economic development*, în *Journal of Political Economy*, Vol. 82, No. 4, Jul.-Aug., pp. 817-827, The University of Chicago Press, 1974, p. 818

³ *Ibidem*, pp. 822-823

încredințeze că apusul reprezintă un tip absolut de civilizație, e fundamental falsă (...) toate aceste forme de viață sunt fixe, în anumite limite, de sine stătătoare (...) tendința noastră, sau a unor dintre noi de a ne orienta înspre apus pentru că acolo ar fi astăzi leagănul civilizației este falsă, atâta vreme cât nu ni se dovedește că structura noastră spirituală, așa zice speța noastră, ar fi cel puțin analogă cu a apusului”⁴.

În 1945, făcând referiri la parcursul democratic interbelic românesc, Iuliu Maniu amintea de necesitatea oricărei societăți de a urmări un set de idealuri sau scopuri în vederea realizării unității sociale: „Națiunea română a avut mai multe ținte de atins. Prima țintă a fost după lupte grele atinsă: Unitatea națională. Odată unitatea națională atinsă, mulți credeau că putem dormi pe laurii victoriei. Vai însă de națiunea care nu are noi idealuri de realizat. Națiunile urmează marea lege a naturii: sau urmăresc un ideal și progresează sau n-au nici o țintă și sunt expuse disoluției și dispariției”⁵.

În concepția economistului austriac Hayek, consensul social către un scop comun se obține organic și nu planificat, în mod centralizat: „concepția binelui comun sau a binelui public al unei societăți libere nu poate fi definită niciodată ca o sumă de rezultate particulare cunoscute ce trebuie obținute, ci doar ca o ordine abstractă care, ca întreg, nu este orientată spre finalități particulare, ci oferă cea mai bună șansă pentru orice membru selectat aleatoriu de a-și folosi cu succes cunoștințele pentru propriile scopuri”⁶.

În sprijinul non-intervenționismului etatist, Hayek argumentează că acesta nu s-ar putea realiza eficient și precis datorită interdependenței elementelor ce compun un sistem economic: „Cunoaștem caracterul general al forțelor de autoreglare ale economiei și condițiile generale în care aceste forțe vor funcționa sau nu vor funcționa, dar nu cunoaștem toate circumstanțele particulare față de care determină o adaptare. Acest lucru este imposibil din cauza interdependenței generale a tuturor părților procesului economic, ceea ce presupune că pentru a interveni cu succes în orice punct, trebuie să cunoaștem toate detaliile întregii economii, nu numai a țării noastre, a întregii lumi”⁷.

În 1929, gruparea Acțiunea Română se poziționa împotriva „etatismului economic, care, sub toate formele lui, înăbușă orice inițiativă creatoare; ea recunoaște însă Statului un rol de căpetenie în organizarea serviciilor publice și în stabilirea raporturilor de echilibru între toți factorii economici, prin legi de solidaritate socială”⁸. În schimb, în 1930, gruparea Acțiunea Română argumenta că situația actuală de criză (economică – *n.n.*) se datorează sistemului democratic actual și partidelor politice și cereau introducerea unui sistem corporativ⁹.

Dem. I. Dobrescu, politician țărănist și fost primar al Bucureștiului în perioada 1929-1934, face o analiză sintetică a regimurilor politice în broșura „Păcatele dictaturii și păcatele democrației”, în 1935, autorul motivând alegerea titlului de faptul că tot ceea ce este omenesc are și calități, dar și defecte, moderația fiind adevărata „religie”. Admite faptul că nu se pot judeca regimurile democratice și dictatoriale după rezultate (progres), deoarece de-a lungul istoriei, ambele tipuri de regimuri au avut atât rezultate pozitive cât și negative¹⁰.

⁴ Apud Florin Muller, *Metamorfoze ale politicului românesc, 1938-1944...*, p. 95

⁵ S.A.N.I.C., fond *Institutul de studii istorice și social-politice. Situația economică, socială și politică a României (fond XII)*, dosar 62, f. 3-4

⁶ Friedrich August von Hayek, *Studii de filozofie, politică și economie*, traducere de Dana Zămosteanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013, p. 185

⁷ *Ibidem*, p. 290

⁸ S.A.N.I.C., fond *Casa regală. Carol al II-lea, Cabinet. Probleme interne, dosar II Secretariat*, dosar 8/1930, f. 3

⁹ *Ibidem*, f. 1-2

¹⁰ Idem, fond *Colecția de documente ale unor personalități, presă*, dosar 525, f. 1-14

Dobrescu amintește de coeziune și valori comune ca principii după care pot funcționa democrațiile: „În timpuri normale popoarele își țin coeziunea lor prin idei și sentimente comune, care formează baza pe care se dă lupta pentru viață, toate schimbările și toate transformările sociale. Viața societăților se desfășoară pe o rețea de idealuri conștiente sau inconștiente, etajate după importanța lor, care formează canavaua sufletească a societății.” Remarcând defectul vizibil al regimurilor democratice (timpuri normale), Dobrescu caracterizează succint efectul dispariției coeziunii sociale: „Dar când societatea și-a pierdut ideile și sentimentele sale vechi conducătoare și nu și-a format încă altele noi, ea se învârteste pe loc fără țel și fără vlagă. Societatea ar pieri, dacă nu i-ar ieși în cale o călăuză umană, care să-i dea un țel, energie și ideal de viață”¹¹.

Rolul dictaturilor este, în privința lui Dem Dobrescu, hotărâtor în perioadele de tranziție din istoria unei societăți: „În toate timpurile de tranziție de la o civilizație la alta, când societatea a pierdut sufletul vechii civilizații și n-a câștigat încă spiritul cel nou, societatea a avut nevoie de dictatori. [...] Dacă în războaie și în revoluții, n-ar apărea dictatorii cari să pună ordine în haos, societatea s-ar destrăma [...] Cauza este că până astăzi omenirea a născut dictatori dotați cu geniul minții, dar n-a născut încă dictatori dotați cu geniul inimii”¹².

În ceea ce privește defectele democrației, probabil cu referire și la sistemul democratic românesc, Dobrescu arată că „pe de-o parte o democrație care anihilează și ridiculizează sufragiul universal, prin neputința lui, și care nu ia măsuri pentru a face din el un instrument politic real, este o democrație stearpă. [...] Democrația neputincioasă a timpurilor noastre, lucrează fără să vrea pentru reacțiune și pentru dictatură. Pentru că se poate întâmpla ca poporul, descurajat de păcălelile democrației formale, să vadă tocmai în dictatură, realizatoare și creatoare, un sprijin mai real și mai efectiv. [...] Democrația timpurilor noastre nu trebuie să se inspire de la democrațiile altor timpuri, pentru că ea nu poate fi comparată cu niciuna din democrațiile timpurilor vechi. Alte curente, alte sentimente, alte civilizații și alte inimi trebuie să producă și o altă democrație”. [...] Deosebirea dintre păcatele democrației și păcatele dictaturei, este că pe când toate păcatele democrației pot fi evitate sau vindecate, păcatele dictaturei sunt indispensabile și inevitabile. De aceea nu s-a văzut încă în istorie dictaturi, care să meargă într-un progres permanent și durabil; dar s-au văzut democrații care au dăinuit o întreagă istorie, cu un progres contiuu. [...] Pe când corupția dictaturei este perpetuată și este, din lipsă de control, nedespărțită de dictatură, controlul este de natura democrației pentru că democrația este controlul cu milioane de ochi. [...] Cauza decadenței noastre morale nu este democrația ci tocmai lipsa de democrație.”¹³.

Dobrescu arată și limitele tehnocrației apolitice printr-un exemplu anecdotic: „Frederich cel Mare, spunea cu drept cuvânt, că atunci când el vrea să pedepsească o provincie, o pune sub administrarea unui savant sau unui filosof.” Autorul susține specializarea oamenilor politici, opunându-le politicianilor, considerați paraziți și gropari ai democrației prin politicianismul lor: „După cum orice specialitate are nevoie de specialiști, politica la rândul său are nevoie de oameni politici specializați în politică”¹⁴.

O cauză a calității scăzute a aleșilor din democrații constă în „abținerea oamenilor de valoare, care fac pe filozofii și pe oamenii superiori. Ei nu vor să se amestece în politică cu

¹¹*Ibidem*, f. 8

¹²*Ibidem*, f. 8 verso

¹³*Ibidem*, f. 8 verso-11 verso

¹⁴*Ibidem*, f. 11 verso

vulgul, sub pretextul că el nu vrea să-i asculte. [...] Din cauza mândriei nejustificate a intelectualilor, asistăm la decadența corpului electoral¹⁵.

Prin comercializarea politicei iese înmulțirea comitetelor electorale și de aici iese decadența candidaților, care sunt cu atât mai pretențioși cu cât sunt mai inferiori; iese fracționarea partidelor care duce la întărirea puterii executive și este mare păcat, pentru că partidele mari constituiesc adevărata garanție a libertăților publice¹⁶.

„Democrația bazată pe libertate, egalitate și pe legalitate, naște emulațiunea între meritele oamenilor, din care iese triumful celor merituoși, care indirect ajută și societatea. Prin această selecțiune treptată și continuă, democrația devine o supapă contra revoluțiunilor și asigură evoluția treptată continuă și infinită a lumii¹⁷”.

Principii ale autoritarismului putem găsi și în legea fundamentală a regimului monarhic autoritar regal. Referitor la Constituția din februarie 1938, autorii Enciclopediei României menționau că ea „admite: regimul reprezentativ simplu, un regim de autoritate, în care executorul capătă preponderența necesară conducerii, înlocuind regimul parlamentar de până atunci¹⁸”. De asemenea, Paul Negulescu argumentează că aceasta instaurează primatul interesului general în locul interesului burghez individualist în stat. „Individul, în activitățile sale nu trebuie să urmărească numai satisfacerea intereselor egoiste, el trebuie să aibă în vedere interesul general, să aibă preocupări altruiste¹⁹”. Constituția din 1938 „caută să întărească munca națională și să înlăture concepțiunile politicianiste, care-i împiedicau dezvoltarea normală²⁰”.

În ceea ce privește Constituția din 1938 ea relevă concretizarea în spirit juridic a unor tendințe a primei părți a secolului XX, în comparație cu secolul al XIX-lea. Și anume, idealurile de libertate, egalitate politică și juridică „erau considerate depășite de cele ale secolului XX, eminentamente economic (bunăstarea și egalitatea economică). Florin Muller apreciază că „dihotomia politic-economic era, desigur forțată” deși dacă punem în context acest idealuri, acestea capătă un sens real. Idealurile secolului al-XIX-lea erau adaptate contextului politic intern și internațional, precursor al Marii Uniri, al realizării statului român modern și întregit. După atingerea acestui „scop” în urma Primului Război Mondial, noua țintă, noile idealuri aveau să se așeze firesc în direcția creșterii nivelului de trai al cetățenilor României în condiții de egalitate, o Românie care avea nevoie urgent să se modernizeze și să recupereze decalajele economice acumulate de-a lungul ultimelor sute de ani²¹.

Așadar, putem conchide că evoluția specifică a contextului românesc interbelic a dus inevitabil la o transformare bizară dintr-un sistem teoretic liberal-democrat într-unul teoretic autoritarist intervenționist. Cert este că, treptat, concomitent cu erodarea sistemului democratic, România interbelică cunoaște o dezvoltare economică semnificativă. Însă, nu vom putea ști niciodată dacă România în perioada anilor dintre cele două războaie mondiale ar fi putut avea o modernizare economică și socială rapidă urmând căile liberalismului democrat neintervenționist. Putem doar specula că dacă parcursul istoric secular al românilor ar fi semănat cu cel al popoarelor occidentale atunci poate ar fi fost posibilă o dezvoltare pe principiile liberal-

¹⁵*Ibidem*, f. 12

¹⁶*Ibidem*, f. 12 verso

¹⁷*Ibidem*, f. 13

¹⁸ Paul Negulescu, *Constituția României*, în „Enciclopedia României”, vol. III, p. 196

¹⁹*Ibidem*, p. 200d

²⁰*Ibidem*, p. 200e

²¹ Florin Muller, *Metamorfoze ale politicului românesc, 1938-1944...*, p. 186

democrate capitaliste, admițând totodată că este dificilă o ardere rapidă a etapelor și „prindere din urmă a trenului liberal-democrat” fără o „împingere de la spate” sau propulsie etatistă.

BIBLIOGRAPHY

- Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București:
 - Fond *Institutul de studii istorice și social-politice. Situația economică, socială și politică a României*
 - Fond *Casa regală. Carol al II-lea, Cabinet. Probleme interne*
 - Fond *Colecția de documente ale unor personalități, presă*
- *Journal of Political Economy*, Vol. 82, No. 4, Jul.-Aug., The University of Chicago Press, 1974
- „Enciclopedia României”, vol. III
- HAYEK, von, Friedrich August, *Studii de filozofie, politică și economie*, traducere de Dana Zămosteanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013
- MULLER, Florin, *Metamorfoze ale politicului românesc, 1938-1944*, Editura Universității din București, București, 2005